
RECENZE KNIH

Honzák R.: **Úzkostný pacient**

Praha, Galén, 2005, 180 stran, ISBN 80 – 7262 – 367 – 2.

Psychiatra i nepsychiatra potěší knížka, s níž přichází nakladatelství Galén a která vznikla pod redakcí MUDr. R. Honzáka, CSc., jenž je také jejím hlavním autorem. Přispěli do ní ještě PhDr. Mgr. M. Hanušová, MUDr. B. Seifert a jak poradatel sám píše „dříve pacientka, nyní kamarádka,“ paní Petra K.

Kolega MUDr. R. Honzák, CSc., je v odborném světě znám především jako popularizátor medicíny a oblíbený pedagog. Prozradím na něho, že stál v popřevratové době u zrodu výuky lékařské psychologie, psychosomatiky a psychoterapie na Fakultě všeobecného lékařství Univerzity Karlovy v Praze. V nakladatelství Galén, jehož je kmenovým autorem, publikoval několik knížek, z nichž žádná nezůstala delší dobu ležet na stole knihkupcově. Lékařům v praxi i laikům, ale i studentům medicíny a psychologie přibližuje velmi potřebná témata jako jsou komunikace mezi pacientem a lékařem, deprese či psychosomatické vztahy. Své pověsti ani tentokrát nezůstává nic dlužen.

V příručce *Úzkostný pacient* je nejdříve tento nám všem známý pocit a emoce vymezen z pohledu behaviorální a psychosomatické medicíny. Následuje pak krátká část o vztahu mezi úzkostí a depresí, dále pak jsme informováni o neurotransmiterech podílejících se na této emoci (adrenalin, noradrenalin, dopamin, acetylcholin, GABA, serotonin). Zejména všeobecný praktický lékař pak uvítá podrobnější pojednání o příznacích, které k němu nejčastěji přivádějí úzkostné pacienty. Dozvíme se v pregnantní zkratce o poruchách spánku, kardiovaskulárních příznacích, bolestech hlavy a zad, o trávicích obtížích, kožních projevech a o psychickém vyjádření nadměrné úzkosti. Poté následuje kapitola zabývající se diagnostikou úzkostných poruch vymezených dle MKN – 10 a část věnovaná jejich léčbě. Zde je na prvním místě uvedena farmakoterapie úzkostných poruch, dále pak psychoterapie s akcentem na transakční analýzu, které je poskytnut relativně největší prostor. Závěrečných třicet stránek této čtivé a zajímavé knížky vyplňuje text bývalé pacientky paní Petry K., ve kterém barvitě a přesvědčivě popisuje své zkušenosti s úzkostí, léčbou a s lékaři.

Recenzovaná příručka znamená pro lékaře, případně i aktuální či potenciální pacienty přínos, neboť „nemá být ani učebnicí, ani populárnou, ale mostem mezi těmi, kteří pomoc hledají, a těmi, kteří ji nabízejí.“ Napsána je s intelektuálním humorem, láskou k literatuře i lidem a se znalostí problematiky z pohledu psychiatra, majícího bohaté praktické zkušenosti. Předpokládám, že se dočká i dalšího vydání, protože se opravdu pěkně čte a je v ní tematizována zajímavá a důležitá oblast v životě člověka. V takovém případě doporučuji autorkám a autorům, pokud budou mít možnost s textem pracovat, poukázat i na klinické případy z opačné strany spektra, kdy primární je somatická porucha zdraví a projevy úzkosti z ní vyplývají (např. při poruše funkce štítné žlázy). Podle mého názoru by také bylo vhodné vyvážit poněkud farmakofilní pojetí zdůrazněním psychologických způsobů regulace úzkosti a strachu, jež jsou v případě neurotické etiopatogeneze (stejně jako je tomu u závislosti) léčbou první volby. Z praxe je známo, že převážná většina úzkostných pacientů si poměrně rychle vytváří na lécích závislost (zejména pokud jde o její psychickou stránku), dochází pak ke zvyšování jejich preskripce, což jistě uvítají všichni, pro které jsou farmaka pouhým zbožím či mají z této situace osobní výhody (a nemocní to jistě nejsou). A ještě jedno upozornění: praktičtí lékaři nepsychiatri i pacienti potřebují také informace o tom, jakým způsobem je u nás zajišťována kvalifikovaná a systematická psychoterapeutická péče, čili jak se v případě indikace a nutnosti dostat co nejrychleji k psychoterapeutovi.

Knížku *Úzkostný pacient* lze doporučit ke čtení především lékařům nepsychiatrům, kterým dodá vtipnou formou poučení o úzkosti a strachu, jež bývá častým problémem u jejich pacientů. Psychiatri a kliničtí psychologové na ní opět ocení humor a způsob, jímž lze složitější souvislosti vysvětlit jednoduše a jasně.

Pokud bych příručku *Úzkostný pacient* nedostal v podobě recenzního výtisku, jistě bych si ji zakoupil.

Prof. PhDr. Jan Vymětal

Autorem recenzované monografie, kterou lze považovat i za učebnici skupinové psychoterapie, je mimořádná osobnost české a moravské klinické psychologie a psychoterapie. Prof. PhDr. S. Kratochvíl, CSc., patří mezi psychology, kteří i v méně příznivých dobách pro klinickou psychologii a psychoterapii se zasloužili o to, že se tyto obory u nás rozvíjely a dosáhly úrovně srovnatelné se zeměmi, jež tradičně nazýváme západními. Připomínám, že na území dnešní České republiky vznikly tři původní a originální komunitní, současně i psychoterapeutické systémy, mající vlastní teoretická východiska ověřená mnohaletou léčebnou praxí. Historicky prvním byl „Skálův Apolinář“, určený pro léčbu závislostí. Následovala pak integrovaná psychoterapie manželů Knoblochových (Lobeč, Horní Palata v Praze) a Kratochvílova „kroměřížská osmnáctka“. Poslední dva systémy byly vhodné především pro léčbu nemocných tradičně nazývaných neurotiky.

Kniha Skupinová psychoterapie v praxi vychází již ve třetím doplněném vydání v nakladatelství Galén. Autor v těchto vydáních využívá své dvě starší publikace o skupinové psychoterapii neuróz z let 1978 a 1983, a zdůrazňuje, že dříve publikovaná teoretická východiska a první praktické zkušenosti s léčbou se následnou prací a výzkumnou činností potvrdily. Přístup prof. Kratochvíla je v teorii integrativní a v praxi eklektický.

O cílech publikace nechme promluvit samotného autora: „*V této knize podávám výklad, jak skupinové dynamice a skupinové psychoterapii porozumět, a návod, jak skupinovou psychoterapii provádět. Opírám se o poznatky z literatury, o pozorování skupinové práce jiných, a zejména o vlastní třicetileté zkušenosti s terapeutickými skupinami pacientů, trpících neurotickými a psychosomatickými poruchami, manželskými problémy a poruchami osobnosti.*“

Kniha sestává ze dvou hlavních částí nesoucích názvy Základy a Zkušenosti, závěrem pak nalezneme seznam literatury, poznámku o autorovi a věcný rejstřík. V první části je především zachycena teorie skupinové psychoterapie, její metody a účinné faktory léčby, v druhé části pak nalezneme text postavený na třicetileté zkušenosti autora s kroměřížskou terapeutickou komunitou, v rámci které probíhala šestitýdenní intenzivní skupinová psychoterapie. Závěrem je pak referováno o dnešní situaci skupinové psychoterapie v psychiatrii.

Část Základy obsahuje následující kapitoly:

(1) Skupinová dynamika terapeutické skupiny, (2) Organizace terapeutické skupiny, (3) Role terapeuta a způsob vedení skupiny, (4) Průběh skupinového sezení, (5) Úvodní a pomocné techniky, (6) Orientace skupinového sezení, (7) Speciální skupinová sezení, (8) Druhy výroků ve skupinové diskusi, (9) Účinné faktory ve skupinové psychoterapii.

V části Zkušenosti pak nalezneme tyto kapitoly: (10) Kroměřížská terapeutická komunita, (11) Zkušenosti s jednotlivými složkami systému, (12) Zkušenosti s organizací a velikostí skupin, (13) Způsob vedení a orientace skupin, (14) Životopisy a resumé pacientů, (15) Dokumentace o sezeních, skupinách a pacientech, (16) Kroměřížské výzkumy skupinové psychoterapie, (17) Jistoty a úskalí skupinové psychoterapie v psychiatrii.

Recenzovaná kniha přináší i pro praxi řadu důležitých zjištění. Kupříkladu bylo prokázáno, že žádoucí skupinové procesy probíhají lépe v malých uzavřených skupinách, než ve velké otevřené skupině. Dále pak, že „úbytek potíží a závažnosti problémů významně korelovaly s dobrým postavením pacienta ve skupině a s jeho narůstajícím sebepoznáním.“ Důležitá je i skutečnost, že účinnost léčby se zvýší zařazením rodinných příslušníků závěrem léčby do terapie, čili rodinnou terapií. Autor dospívá výzkumy a léčebnou praxí k prokázanému závěru, že skupinová psychoterapie signifikantně zlepšuje zdravotní stav pacientů a je ekonomická (tento argument ve prospěch léčby psychologickými prostředky platí stále). S tím však kontrastuje, jak prof. Kratochvíl uvádí, že současný bodový systém pojištěn skupinovou psychoterapii v psychiatrických léčebnách oceňuje poměrně nízko. Lepší je situace v psychiatrických a psychologických ambulancích a v denních sanatoriích, ovšem ani zde nelze očekávat její rozvoj, neboť je hrazena stejně jako individuální psychoterapie. Toto je realita, která pro naše pacienty nevyznívá příliš příznivě.

Recenzovaná kniha Skupinová psychoterapie v praxi představuje zralé dílo našeho předního odborníka v oborech klinická psychologie a psychoterapie. Prof. PhDr. S. Kratochvíl, CSc., milý kolega a učitel, se s námi dělí o své celoživotní zkušenosti a poznání. Tato jeho poslední publikace patří mezi základní psychoterapeutickou literaturu a neměla by proto chybět v knihovně žádného klinického psychologa ani psychiatra.

Prof. PhDr. Jan Vymětal

Petermann F., Reinecker H. (Hrsg.): **Handbuch der Klinischen Psychologie und Psychotherapie** Hogrefe Verlag, Göttingen, Bern, Wien, Toronto, Seattle, Oxford, Prag, 2005, 783 stran, Euro 59,95, ISBN 3 – 8017 – 1899 – 9.

Příručka klinické psychologie a psychoterapie vychází jako první svazek v řadě psychologických příruček, které připravuje pro příští roky nakladatelství, jež jistě netřeba našim čtenářkám a čtenářům představovat. Hogrefe Verlag patří mezi přední, možná nejpřednější evropská psychologická nakladatelství německé jazykové oblasti a má již po několik let své zastoupení také v Praze.

Jedná se o příručku, ovšem příručku rozsáhlou, mající náběh až k encyklopedii. Sepsalo ji 76 autorů a autorů vzdělaných převážně v psychologii a žijících zejména v Německu. Osm autorů a autorů sídlí ve Švýcarsku a jedna autorka v Holandsku. Vydavateli knihy jsou prof. Franz Petermann z Centra klinické psychologie a rehabilitace univerzity v Brémách a prof. Hans Reinecker z Katedry klinické psychologie a psychoterapie Univerzity Otto – Friedricha v Bamberku.

Publikace je na prvním místě určena studentkám a studentům psychologie a ostatních pomáhajících profesí s cílem je uvést (aspoň rámcově) do problematiky klinické psychologie a psychoterapie. Budiž upozorněno, že klinickou psychologií se zabývají psychologové pracující ve zdravotnictví, psychoterapií pak obvykle psychologové a lékaři, kteří dosáhli potřebnou kvalifikaci a jsou činní jednak ve zdravotnictví, avšak stále častěji i mimo jeho hranice (např. v poradenství).

Recenzovaná kniha sestává z osmi hlavních kapitol a mnoha podkapitol, závěrem svazku pak, jak bývá zvykem, nalezneme seznam a adresy autorek a autorů, jmenný a věcný rejstřík. Literatura je k dohledání za každou podkapitolou zvlášť.

Členění a obsah příručky je následující:

1. Základy (historický nárys klinické psychologie, evoluční a genetické základy psychických poruch, psychobiologie, neuropsychologie, myšlení a řešení problémů, motivace a emoce, vývojová psychopatologie).

2. Metodika (výzkum v klinické psychologii, výzkum psychoterapie, metaanalýza a klinická signifikance, výzkum průběhu a procesu, management kvality a zajišťování kvality psychoterapie).

3. Diagnostika (klasifikace, analýza chování a stanovení indikace, párová a rodinná diagnostika, kontrola praxí, diagnostika v dětské klinické psychologii, psychosomatická diagnostika, pozorování

chování, psychobiologická data, klinický rozhovor a anamnéza).

4. Koncepty (normalita a onemocnění, etiologie a patogeneze, epidemiologie, rehabilitace, prevence psychických poruch, diferenciální etiologie a diferenciální diagnóza, výzkum životních událostí, obecná psychoterapie).

5. Postupy (postupy zaměřené na jednání, relaxace, orientace na zdroje, selbstmanagement, kognitivní přestrukturování, motivace k léčbě a compliance, metody motivování, průběhové modely změny, psychoterapie a farmakoterapie, trénink rodičů a mediátorů, vzdělávání pacientů).

6. Vybranné obrazy poruch – dospělí (závislosti s důrazem na alkoholové závislosti, kouření, schizofrenie, deprese, panická porucha, specifické fobie, posttraumatická stresová porucha, sociální fobie, generalizovaná úzkostná porucha, obsedantně kompulzivní porucha, somatoformní poruchy, sexuální poruchy, poruchy vztahu, poruchy příjmu potravy, mentální bulimie a atypická mentální bulimie, poruchy spánku, hraniční porucha osobnosti).

7. Vybranné obrazy poruch – děti a mládež (poruchy učení, specifické vývojové poruchy, autismus, poruchy chování, úzkostné poruchy v dětském věku a u mládeže, sexuální zneužívání).

8. Rámcové podmínky (etické aspekty psychoterapie, stacionární psychoterapie, skupinová psychoterapie, komunální psychologie, párová terapie, rodinná /systemická terapie, klinická psychologie v nemocnici, supervize).

Při celkovém posouzení recenzované knihy je třeba konstatovat, že spojení klinické psychologie a psychoterapie v jeden svazek není asi nejvhodnější, neboť se jedná o dva velmi rozsáhlé obory. Proto zde kupříkladu téměř postrádáme oblasti týkající se převážně somatických a psychosomatických poruch zdraví, ačkoliv právě zde nalézají kliničtí psychologové a psychoterapeuti stále více uplatnění.

Závěrem je třeba říci, že publikace je čtivá, její názornost a didaktické kvality jsou zdůrazněny řadou příkladů, rámečků, grafů a nákresů. Rozhodně ji lze doporučit německy čtoucím studentům i odborníkům z oblasti psychologie, lékařství a ostatních pomáhajících profesí.

Prof. PhDr. Jan Vymětal

Payne J. a kol.: **Kvalita života a zdraví** Praha, Triton, 2005, 629 stran, ISBN 80 – 7254 – 657 – 0.

Sborník Kvalita života a zdraví je jedním z výstupů výzkumného záměru Cíle medicíny: kvalita života, realizovaného v letech 1998 – 2004 na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Hlavním řešitelem výzkumného záměru, stejně jako editorem recenzovaného sborníku, je filozof a neurolog MUDr. PhDr. Jan Payne, Ph.D. Vytvořil tým 17 spolupracovníků a spolupracovníků, vět-

šinou osob s filozofickým vzděláním, ale i lékařů a jednoho teologa, kteří se soustředěně, intenzivně a po dobu několika let zabývali touto skutečně komplikovanou problematikou. Vymezení kvality života a vůbec otázky po lidském zdraví nejsou tématem vůbec snadným, stejně jako jejich přesnější empirické uchopení, či dokonce kvantifikace. A přitom dosažení vysoké kvality diskutovaných skutečností je cílem primární, sekundární i terciální prevence všech poruch zdraví. Práce autorek a autorů sborníku byla ztížena i tím, že žijeme v době tzv. etického zlomu a rychlých civilizačních proměn (včetně změn v postavení a roli lékaře, vedoucí kupříkladu k oslabení jeho autonomie).

Editor sborníku tuto rozsáhlou a mimořádně obsažnou práci rozdělil do dvou hlavních dílů, jež nazval Filozofie a Empirie. Uvedené členění již naznačuje, s čím se zde setkáme a čtenáři publikaci přiblížím nejlépe tím, že uvedu první a poslední příspěvek každé jednotlivé části, přičemž příspěvků v knize nalezneme čtyřicet.

Díl I. **Filozofie:** Dějiny (Počátky řecké medicíny ve vztahu k filozofii,...O přístupu středověkého lékaře k nemocnému), Prvky (Autenticita a kvalita života,...Mystika života), Léčba (Paideia jako cesta k eudaimonii,...Význam ztroskotání), Pojem (Kvalita života a jeho význam pro medicínu a zdravotnictví,...Prostředí, zdraví, jeho determinanty a kvalita života).

Díl II. **Empirie:** Měření (Životní smysl a kvalita života,...Konflikt hodnot a kvalita života), Společnost (Sociální kapitál a sociální koheze jako sociálně protektivní faktory zdraví,...Medicína a zdravotnictví v postmoderní době), Změna (Životní události a kvalita života,...Zdraví a společenské změny: srovnávací a mezioborová hlediska), Nemoc (K životnímu stylu a kvalitě života astmatických pacientů,...Jak si lidé vysvětlují své nemoci).

Téma kvalita života a zdraví je mnohvrstevné a prodělává vývoj, různá pojetí se střetávají a doplňují. Naznačenou dynamiku teoretických snah i empirického zkoumání vidíme i v této ojedinelé mezioborové publikaci. Nalezneme zde přístup a východiska filozofická, psychologická, sociologická, teologická a samozřejmě i lékařská. Osobně si na knize cením toho, že vedle výše zmíněných teoretických rovin a přístupů je zdůrazněna i empiric-

ko výzkumná část, jež je dokonce rozsáhlejší, než část zaměřující témata z různých teoretických a oborových úhlů. Jako ukázkou empiricko-výzkumné práce zmíním výzkumnou sondu týkající se negativních životních událostí a karcinomu kůže provedenou autorkami a autory P. Arenbergerem, H. Hnilicovou, K. Hnilicou a E. Křížovou, kteří dospěli k identifikaci tří rizikových faktorů zvyšujících při současném výskytu pravděpodobnost diagnózy melanomu kůže. Jsou jimi: (1) smrt osobně důležitého člověka v posledních pěti letech, (2) introvertovanost, (3) interakce pohlaví a introvertovanosti, kdy introvertované ženy jsou více náchylné k onemocnění, než ženy extrovertované.

Současná medicína odpovídá duchu doby. Stále více je určována „evidence based medicin“ (na důkazech založenou medicínou), která jde ruku v ruce s „business based medicin“ (na obchodu založenou medicínou). Tento trend je v klinické praxi vyrovnáván a doplňován zkušenostní stránkou činnosti lékaře vedoucí k respektování jedinečnosti pacienta, bez níž by to s našimi nemocnými (a i s námi) nedopadlo nejlépe. Třetí vrchol pomyslného trojúhelníka, vyjadřujícího paradigma klinické medicíny, je pak tvořen vztahem mezi pacientem a lékařem, vzájemnou komunikací a morálně etickou stránkou počínání lékaře. Bez respektování všech těchto skutečností již není dnešní klinická medicína medicínou lege artis, čili její výsledky (zdraví, kvalitní život) nemohou odpovídat zejména v delší životní perspektivě pacienta reálné možnému a žádoucímu. Recenzovaný sborník rozvíjí i poslední zmíněnou stránku a přináší v této oblasti nové a zcela konkrétní poznatky.

Editorovi knihy MUDr. PhDr. Janu Paynovi, Ph.D., a jeho týmu k výsledkům práce blahopřeji a vyslovuji naději, že v této záslužné činnosti budou pokračovat.

Recenzovanou publikaci lze doporučit ke čtení a studiu de facto všem lékařům a lékařkám, ať již jsou činní v klinické praxi, či se věnují teoretické a výzkumné práci. Stejně tak je vhodná pro ty manažery ve zdravotnictví, kteří se chtějí více dovědět o širších a zejména společenských souvislostech a dopadech svého počínání.

Prof. PhDr. Jan Vymětal

Mrkvička J.: Předpoklady psychoterapie

Vydalo občanské sdružení Péče o duševní zdraví – region Pardubice a Východočeský institut psychoterapie ve spolupráci s vydavatelstvím Theo, Pardubice, 2005, 142 stran, ISBN 80 – 239 – 5451 – 2.

Od smrti autora knihy, klinického psychologa Jiřího Mrkvičky (1931 – 2003), uplynuly tři roky. Připomínám to proto, že lidé ponoru a myšlenkové hloubky, mezi které autor publikace rozhodně patřil, lidé s trvalým a pevným vlivem, bývají skromní a v našem oboru spíše nenápadní.

Recenzovaná knížka je souborem textů autora patřícího do první poválečné generace našich klinických psychologů. Práci uspořádal a do tisku připravil jeho mnohaletý spolupracovník, přítel a vůbec člověk nanejvýše povoláný - klinický psycholog Antonín Šimek. Je smutnou skutečností, že

ani kolega Antonín Šimek, tento čelní představitel naší humanistické psychologie, již není mezi námi.

Vybrané texty pocházejí ze sborníků, konferencí a seminářů, některé jsou publikované v tištěné podobě poprvé.

Psycholog Jiří Mrkvička je v odborném světě znám především jako člověk vysoké mravní integrity, jenž se po celý život věnoval poctivé klinicko-psychologické praxi na psychiatrickém oddělení pardubické nemocnice. Pracoval s dětskými, dospívajícími i dospělými pacienty (a klienty) – a samozřejmě i s jejich rodinami. Jako klinický psycholog se zabýval psychodiagnostikou, avšak čím dál tím více psychoterapií a poradenstvím. Pro nás mladší znamenal přirozenou i lidskou autoritu, což v případě klinické a poradenské psychologie kráčí společně a jedno je bez druhého nemyslitelné. K době předchozí i současné si jako člověk skutečně filozoficky vzdělán, vždyť k jeho učitelům patřili J. B. Kozák, J. Patočka a pražská strukturalistická škola, zachovával kritický odstup a vždy ve svých vystoupeních, publikacích a vlastně celým životem vyjadřoval mravní ideály evropského filozofického myšlení.

Publikace, na kterou bych rád aspoň ve zkratce čtenáře upozornil, sestává ze dvou rozsáhlejších příspěvků a sedmi drobnějších prací, závěrem pak nalezneme výběr z publikací autora.

Prvým delším textem jsou Psychopatologické předpoklady resocializace schizofreniků, druhým pak Základy psychoterapie a hermeneutika. Rozsahem kratší jsou příspěvky: Etika svědomí v psychoterapii adolescentů, Princip „logos“ ve vědách o člověku, Patočkova filozofie domova jako kontextu, Jak vedu první rozhovor – a Dospívání, psychoterapie, psychagogika.

Společným jmenovatelem textů Jiřího Mrkvičky je antropologický přístup při hledání odpovědi na otázky typu: kdo je člověk a jaký život vede? Jak mu v případě nutnosti lze pomoci psychologickými prostředky? Důsledně je zdůrazňována naše evropská duchovněná tradice a porozumění druhému jako základ pomoci. Autor upozorňuje, že lidský život se koná pohybem sebeuskutečňování, patří k němu porozumění sobě a skrze vlastní porozumění dochází i k porozumění světu, nalezení smyslu osobní existence, jež je vždy existencí sdílenou s ostatními lidmi. Je zřejmé, že v rámci medicínského pohledu bychom jej řadili k těm, kteří rozvíjejí antropologické základy medicíny, přičemž o účinnosti, dnes bychom řekli biomedicínského přístupu, náš autor jistě nepochybuje, neboť si uvědomuje jejich vzájemnou komplementaritu. Jedno bez druhého totiž znamená jednostrannost a v praxi omezování možností odborné pomoci pacientům a jejich blízkým. Velký význam přisuzuje domovu a rodině, jež je pro nás lidské bytosti možná tím hlavním, tedy místem, kde se sami sebou stáváme prostřednictvím druhých. Toto společenství člověka chrání, zajišťuje i před hrozbou konzumních

vztahů založených na neosobní exploataci druhého. Vidíme, že psycholog Jiří Mrkvička hovoří ke každému z nás i dnes, neboť se zabývá záležitostmi všeobecně lidskými, zároveň však konkrétními, třeba i tím, že upozorňuje na jednotu svobody a odpovědnosti patřící nedílně k sobě. Jako klinický psycholog promlouvá opakovaně a zvláště zřetelně ke svým kolegyním a kolegům. Kupříkladu upozorňuje, že psychoterapie není jen meziosobní vztah, nýbrž zejména osobní závazek terapeuta obsahující etický apel, je zkouškou jeho zralosti a odpovědnosti. Autor poukazuje i na nebezpečí „vědecké země nikoho“ a na vždy přítomný morální rozměr ve vztazích mezi lidmi. Proto i péče o zdraví, jak Jiří Mrkvička píše, „není jen soukromou záležitostí jednotlivce, ale zůstává především věcí společenství, obce a měřítkem jejího morálního stavu, jejího vlastního zdraví.“

Autor recenzované práce nás inspiruje a vede ke spolupromyšlení témat, jimiž se zabývá. A to všech, ať již jde o záležitosti duševních onemocnění, vedení osob v duševní krizi, dále psychologickým problémům dospívání, manželskému poradenství – a ve výčtu bych mohl pokračovat. Četba vyžaduje opravdu dobré soustředění a svým způsobem je náročná – jedná se totiž o odborný text určený pracovníkům pomáhajících profesí. Umím si však velmi dobře představit, že přinese užitek i přemýšlivým čtenářům laikům, kteří se z osobních důvodů zajímají o oblast psychologie a psychoterapie. Je tomu proto, že autor vychází ze zkušeností obecně lidských, tedy týkajících se každého z nás. Obtížnější části jsou zopakovány, vysvětleny a přiblíženy objasňujícími příklady, což spolu s přesným a obratným vyjádřením činí text všeobecně srozumitelným. Také grafická úprava knihy je vydařená, připojených fotografií (včetně té na obálce) je dvanáct a vhodně dokumentují lidský i duchovní rozměr Jiřího Mrkvičky. Antonínu Šimkovi se opravdu povedly – i jejich výběr. Nedílnou součástí knížky jsou ukázky rukopisů autora, jež doporučuji opravdu pečlivě přečíst, protože společně se zmíněnými fotografiemi tvoří pojítka celku, jímž je recenzovaná práce.

Závěrem bych rád sdělil, že psycholog Jiří Mrkvička byl a je předním českým klinickým psychologem a člověkem ukazujícím směr. Je příznačné a věci důstojné, že knížka vyšla svépomocí při příležitosti desátého pardubického Týdne pro duševní zdraví.

Sborník prací klinického psychologa Jiřího Mrkvičky Předpoklady psychoterapie je vhodnou četbou zejména pro ty lékaře v praxi a klinické psychology, kteří chtějí kultivovat svůj přístup k pacientům a klientům. Zároveň je jim zprostředkováno psychologické, psychopatologické a psychotherapeutické myšlení zakotvené zejména z naší evropské tradice. Knížka rozhodně stojí za přečtení a spolupromyšlení.

Prof. PhDr. Jan Vymětal

Obsáhlá monografie navazuje na autorovy četné časopisecké práce i stati v redigovaných publikacích, zabývajících se psychickými poruchami. Uvádí etiologii, diagnostiku a terapii úzkostných poruch v jejich šesti hlavních diagnostických kategoriích podle současného klasifikačního systému, k nimž patří generalizovaná úzkostná porucha, panická porucha, smíšená úzkostně depresivní porucha, agorafobie, sociální fobie a specifické fobie. V úvodní části knihy podává autor vývoj názorů na úzkostné poruchy a pak podrobněji charakterizuje pohledy psychoanalytické, kognitivně-behaviorální a neurofyziologické. Ve druhé, hlavní části monografie, autor postupuje systematicky podle již zmíněných šesti diagnostických kategorií, které tvoří samostatné kapitoly. V každé z nich vychází ze stejného schématu: charakteristika poruchy s několika stručnými výstižnými ukázkami, epidemiologie, diagnóza, etiopatogeneze, průběh a prognóza, diagnostický postup a léčba. U léčby je vždy popsána jak farmakoterapie tak specifická psychoterapie, a to nejprve s uvedením publikovaných kontrolovaných výzkumných studií s jejich případnou metaanalýzou a pak s podrobným vlastním návodem k oběma formám léčby a se závěrečnou rozsáhlejší kazuistikou úspěšného průběhu.

Do textu jsou třikrát začleněny původní výzkumné studie autora a jeho spolupracovníků v Psychiatrickém centru. Dvě z nich se týkají panické poruchy. Jedna se snaží o zachycení neurobiologických korelátů poruchy pomocí pozitronové emisní tomografie, druhá porovnává léčebné výsledky farmakoterapie ve spojení s programem kognitivně-behaviorální terapie u dvou skupin pacientů – u skupiny, kde je panická porucha spojena s poruchou osobnosti, a u druhé skupiny, u níž taková porucha nebyla diagnostikována. Další důkladnou vlastní studií je znáhodněný kontrolovaný výzkum účinnosti léčby sociální fobie, srovnávající skupinu léčenou farmakoterapií (moclobemidem) a klinickým vedením se skupinou s kognitivně-behaviorální terapií (KBT) a placebem a se skupinou s KBT + moclobemidem po dobu šesti měsíců s 20 – 28 pacienty v každé skupině s opakovaným hodnocením efektu pomocí řady testů a škál a s dvouletou katamnózou. Výzkum svým rozsahem, kvalitou a všestranným statistickým zpracováním odpovídá nárokům na výzkumné projekty zahraničních výzkumných týmů. Práci uzavírá rozsáhlý seznam literatury na více než 30 stranách dokumentující autorovu imponující orientovanost ve světovém dění v této oblasti.

Autor dokázal pozoruhodným způsobem skloubit jednak poznatky z literatury s vlastními zkušenostmi klinickými i výzkumnými a jednak léčebné

postupy farmakologické s postupy psychoterapeutickými. Je třeba ocenit, že při využívání literatury se opírá především o publikace s poznatky doloženými výzkumem, přičemž v tabulkách uvádí i počty pacientů a charakteristiku příslušné studie (slepá, dvojitě slepá, apod.). Z výsledku studií účinnosti jednotlivých farmak pak vyvozuje závěry o větší či menší vhodnosti jednotlivých léků a uvádí i jejich doporučené dávkování, časový nástup léčebných účinků i možné nežádoucí účinky a rizika závislostí. Rovněž psychoterapii začíná přehledem publikovaných studií, především podložených výzkumem s kontrolními skupinami a metaanalýzou, pokud jsou k dispozici. Skutečnost, že výsledky vycházejí většinou ve prospěch jím upřednostňované kognitivně-behaviorální terapie, mu lze stěží vytýkat. Nejen návody k předepisování léků, mezi nimiž obecně upřednostňuje i u úzkostných poruch moderní antidepresiva před anxiolytiky, ale i návody k praktickému provádění kognitivně-behaviorální terapie, přizpůsobené každé z poruch, s ukázkami autentických úryvků z psychoterapeutických rozhovorů (uváděním i konkrétních způsobů racionálního překonávání „automatických“ obavných a deprimujících myšlenek a s nimi spojených emocí a nacvičování potřebných sociálních dovedností) jsou významným příspěvkem pro výuku psychiatrů a psychologů. Ocenit je třeba i citlivě napsané závěrečné kazuistiky v každé kapitole s podstatnými charakteristikami příznaků i problémů pacienta, terapeutického postupu i předpokládaných účinných faktorů změny k lepšímu. Prakticky v každé kapitole může autor závěrem uvést i doporučení vhodné podpůrné „biblioterapie“ odkazem na vlastní zdravotně výchovné publikace a manuály pro pacienty (přípravené z části samostatně, z části se spoluautory), pomocí nichž mohou pacienti své problémy lépe pochopit a doporučené formy pozitivního myšlení a jednání dále trénovat.

Monografie je zpracována důkladně, systematicky a srozumitelně s důrazem na *vědeckost* a předložení výzkumem podložených poznatků. Současně se v ní odráží bohatá *klinická zkušenost* autora jak v oblasti diagnostiky tak terapie duševních poruch s pozoruhodnou vyvážeností zřetele k metodám farmakoterapeutickým a psychoterapeutickým, ústící v propracované návody, což představuje významný přínos pro současnou praxi. Zároveň je dílo vzorně zpracováno i z *hlediska didaktického* s přehledným členěním, srozumitelným výkladem s jasnými formulacemi, včetně účelných graficky odlišených kazuistických ukázek a přehledových tabulek. Bude patřit k základnímu fondu české odborné psychiatrické a psychologické literatury.

Prof. PhDr. Stanislav Kratochvíl, CSc.

Timulák L.: **Současný výzkum psychoterapie**
Galén, Praha, 2005, 280 stran, cena 265 Kč.

I když v současných českých učebnicích psychoterapie existují stručné přehledové kapitoly o výzkumech efektu a procesu psychoterapie, zatím zcela chybělo důkladné aktuální zpracování této oblasti se zřetelem k nejnovější bohaté světové (zejména anglické) odborné literatuře. Autor, slovenský psycholog a psychoterapeut, má dokonalý přehled o současné scéně ve výzkumu psychoterapie: významných knihách, časopisech i osobnostech. Nepochybně k tomu přispěl jeho pracovní pobyt v USA na výzkumně orientovaných pracovištích. Bylo tedy žádoucí, aby tyto znalosti předal také našim pracovníkům, kteří se psychoterapií zabývají teoreticky i prakticky. Dílo tohoto druhu je nanejvýš potřebné, aby se i do psychoterapie, která je u nás do značné míry záležitostí klinické praxe, četby knih s neověřenými tvrzeními a indoktrinace různými výcviky, zavedl princip „na důkazech založené“ a „výzkumem informované“ vědy. Autor o poměrně složité oblasti, která nebývá u studentů či frekventantů výcviků zrovna populární (raději poslouchají výklad o teoriích a účastní se demonstrací praktických technik), informuje nejen s obdivuhodnou znalostí a systematickostí, ale jeho výklad je většinou dostatečně srozumitelný pro čtenáře s alespoň základními znalostmi vědecké metodologie a je oživen ukázkovými příklady uskutečněných výzkumů se zřetelem k jejich metodologii (i k případným chybám v projektu či provedení) a výsledkům.

Výborně je napsaná kapitola o historii výzkumu efektu a procesu psychoterapie. Dále je zde instruktivní výklad výzkumných plánů, např. znáhodňovaných kontrolovaných klinických pokusů. Zařazeny jsou v této souvislosti ukázky „velkých“ studií oceňovaných ve světové literatuře, např. Elkinové a kol., i s jejich složitostí a ne vždy jednoznačnými výsledky. Zajímavá je případová studie chlapce s fobií z jídla. Poučná je konfrontace odlišných pohledů na empiricky validizovanou terapii, které v USA představily klinicko psychologická sekce, psychoterapeutická sekce a poradenská sekce Americké psychologické společnosti, porovnaná navíc i s názorem britských společností.

Druhá část rukopisu se zabývá výzkumem procesu psychoterapie. Uvádějí se metody, při nichž se poznatky získávají od účastníků terapie, a metody, kdy dění v terapii posuzují pozorovatelé zvenčí. Autor přináší řadu ukázek posuzovacích škál, pomocí nichž se zkoumají procesy probíhající u pacienta, procesy ve vztahu mezi pacientem

a terapeutem, i metod, pomocí nichž se zkoumají projevy a prožívání terapeuta. Uvádí také studie, které se zaměřily na vztah mezi procesem a výsledkem.

V celém rukopise autor věnuje vyváženou pozornost studiím kvantitativním i kvalitativním, úměrnou jejich významu. Podnětné jsou kapitoly o sledování vlivu terapeutových výroků na chování a prožívání pacientů a o zkoumání událostí v terapii, které mohou mít terapeutický nebo nápomocný význam.

Zvláštní kapitola je věnována specifikům výzkumu terapie skupinové, terapie partnerské a terapie rodinné. I v této kapitole se potvrzuje autorova důkladná informovanost vycházející z nejčerstvějších publikací. Jsou zde mj. čtyři ukázky výzkumů skupinové psychoterapie u různých druhů poruch. Podobně jsou dobře vystižena specifika výzkumu terapie párové a rodinné, rovněž dokumentované ukázkami konkrétních výzkumů.

Následuje již stručnější kapitola o dalších oblastech zkoumání v psychoterapii, které se týkají např. očekávání pacientů, osobností terapeutů, vzdělávání v psychoterapii a vnímání psychoterapie klienty. Poslední kapitolou pak je propojení výzkumu a terapeutické praxe.

Zde autor uvádí model zpracovávání konfliktu ve vztahu pacient-terapeut a „přenosu“ a pak komentář k manuálům pro provádění psychodynamické psychoterapie, psychoterapie interpersonální podle Klermana a Weissmanové, kognitivní terapie deprese, kognitivně behaviorální léčby panické poruchy, terapie zaměřené na emoce, terapie posilující motivaci, „preskriptivní“ terapie a integrativní terapie podle Graweho. Přístupem integrujícím ověřené poznatky z výzkumu psychoterapie rukopis vhodně končí. Následuje obsáhlý seznam aktuální literatury.

Kniha přináší důležité a didakticky dobře utříděné poznatky pro psychiatry, psychology a další pracovníky z pomáhajících profesí, kteří se zabývají psychoterapií nebo se o ni zajímají. Bude nepochybně využívána i jako učebnice pro studenty psychologie a jako doporučená četba pro mediky v rámci předmětu lékařská psychologie. Může v našich podmínkách podstatnou měrou přispět ke zvědečtění psychoterapie, a tím i k dalšímu zvýšení její prestiže.

Prof. PhDr. Stanislav Kratochvíl, CSc.